

DE MUNTEN VAN DE OPSTANDEN VAN DE JODEN TEGEN DE ROMEINEN

Peter Du Brucq

INLEIDING

Na de heerschappij van de Perzen (538-332 v.C.) over de joden kwam de hellenistische periode (332-63 v.C.). Na de verovering door Alexander de Grote (332 v.C.) hebben de hem opvolgende Seleucidische vorsten tijdens de hellenistische periode de joodse geloofsbeleving onderdrukt. Deze onderdrukking leidde tot de opstand van de Hasmoneeën of Makkabeeën (167-142 v.C.) waarna de dynastie van de Hasmoneeën ontstond (142-37 v.C.). In de Hasmoneeënperiode (142-63 v.C.) was er een bloeiend joods leven dat echter werd tenietgedaan door koning Alexander Jannaeus (103-76 v.C.). Tijdens zijn regering sneuvelden er 56.000 mensen, 8.000 mensen werden verbannen en 800 tegenstanders werden gekruisigd. Terwijl zij nog leefden, werden hun vrouwen en kinderen voor hun ogen afgeslacht. Voor het orthodoxe jodendom is hij een schandvlek op hun natie.

Na zijn dood (76 v.C.) regeerde zijn vrouw Salome Alexandra die haar zoon Hyrcanus belastte met het ambt van hogepriester. In 67 v.C. stierf de koningin en Hyrcanus II volgde haar op, maar zijn jongere broer Aristobulus maakte ook aanspraak op de troon en dwong hem de koninklijke waardigheid neer te leggen. Toen koos echter Antipater, een hoge beampte uit Idumea, de partij van de afgezette koning. Met behulp van de Nabateeën overwon hij de troepen van Aristobulus en belegerde hem in de tempelvesting.

Sinds 69 v.C. waren de Romeinen bezig het afbrokkelende Seleucidenrijk te liquideren. Toen hun stadhouder in Damascus, Marcus Aemilius Scaurus, van de strijd tussen de beide koningen van Judea hoorde, begaf hij zich terstond naar Jeruzalem. Beide broers vroegen hem om hulp. Scaurus koos voor Aristobulus en dwong Antipater met zijn Nabateeën te vertrekken.

DE EERSTE OPSTAND VAN DE JODEN TEGEN DE ROMEINEN

De Romeinse overheersing

In 64 v.C. hadden de Romeinen zich onder hun generaal Pompejus van het grootste deel van het nabije Oosten meester gemaakt. In het volgende jaar (63) begon

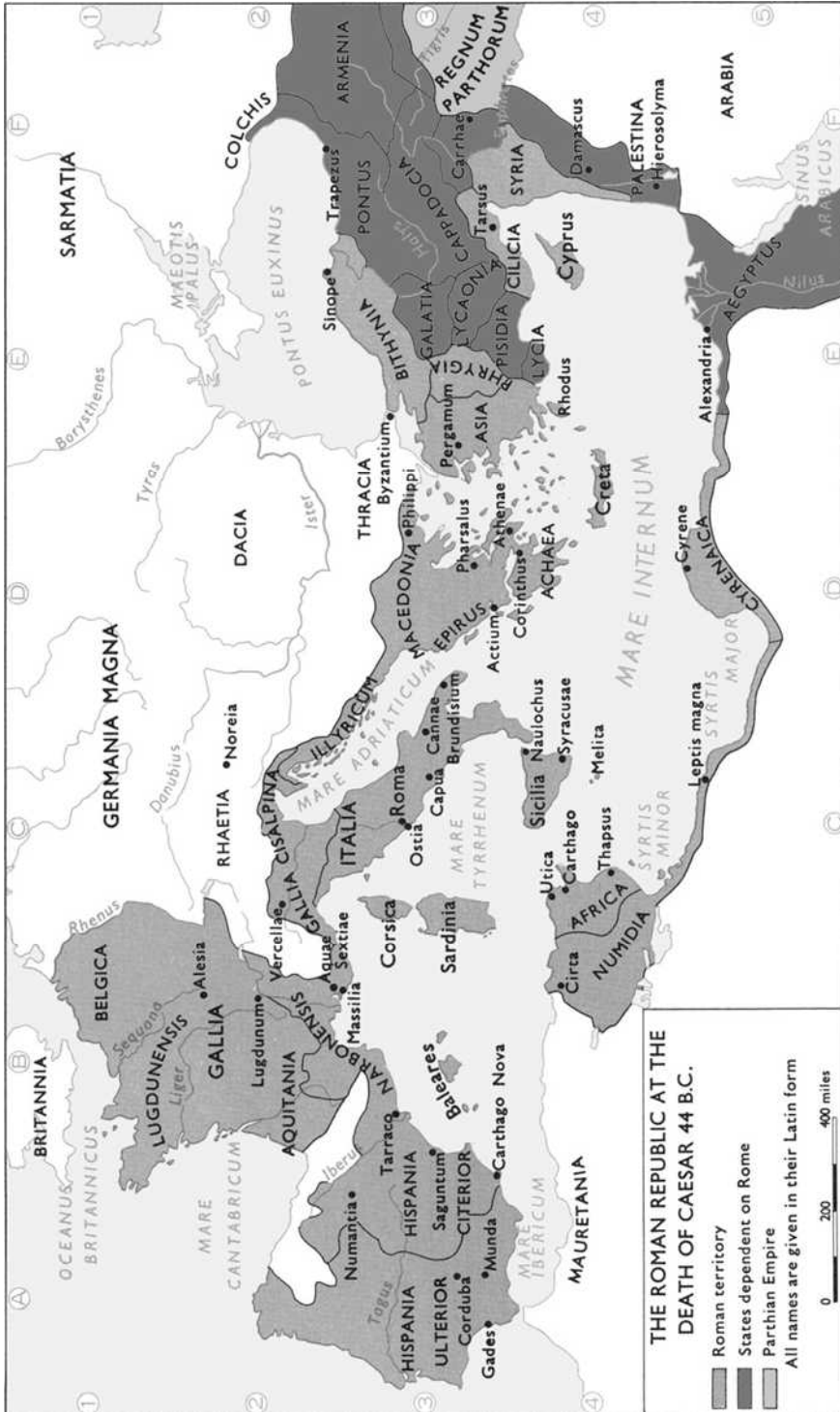
Pompejus met de bestuurlijke organisatie van het gebied naar Romeins model. Daarbij werden bepaalde gewesten samengevoegd tot provincies. Deze stonden elk onder het bestuur van een Romeinse gezagsdrager (proconsul of propraetor), die zowel de burgerlijke als de militaire macht uitoefende. Palestina en het aangrenzende gebied werden ingedeeld bij de provincie Syria, die het tegenwoordige Israël, Libanon, Syrië en een deel van Jordanië omvatte. Aristobulus werd afgezet en in Rome geïnterneerd; er was geen behoefte meer aan een koning van Judea. Hyrcanus II bleef hogepriester en hield enige zeggenschap over de gewesten die de Jahwehdienst onderhielden: Judea, Galilea en Perea. Proconsul werd Gabinius.

Ondertussen streden in Rome drie generaals om de macht: Caesar, Pompejus en Crassus. Voorlopig besloten ze de heerschappij samen te delen (Eerste Driemanschap, 60 v.C.). De Hasmoneeën probeerden van deze weinig stabiele situatie te profiteren om de macht te heroveren. Eerst trachtte Alexander, de oudste zoon van Aristobulus, Hyrcanus II af te zetten. Gabinius verhinderde dat. Daarop ontsnapte Aristobulus met zijn jongste zoon Antigonus uit Rome en trok met een inderhaast geformeerd leger tegen Jeruzalem op. Ook nu greep Gabinius met succes in en stuurde Aristobulus met zijn zoon terug naar Rome. Daarna deed Alexander nog eens een vergeefse poging. Dat alles gebeurde in drie jaar tijd (60-57 v.C.).

In 54 v.C. werd Crassus stadhouder van Syrië. Zijn plan was vanuit Syrië een beslissende aanval te ondernemen op de aan de overzijde van de Eufraat wonende Parthen (Iran), die geregeld het Romeinse gebied plunderden. Om aan geld te komen plunderde hij de tempel van Jeruzalem. Het jaar daarop leed hij een gruwelijke nederlaag tegen de Parthen. Zelf sneuvelde hij daarbij.

Van het driemanschap restten nu Caesar en Pompejus. Na veel politiek geharrewar kwam het in 49 v.C. tot een regelrechte oorlog tussen beiden. Pompejus trok zich terug in het oostelijke gedeelte van het rijk. Daarop kreeg Aristobulus weer een kans, want Caesar beval hem naar Judea terug te keren en achter Pompejus' rug om een opstand te organiseren. Nog vóór zijn vertrek werd hij door aanhangers van Pompejus vergiftigd. Zijn zoon Alexander werd in Antiochië terechtgesteld. In 48 v.C. werd Pompejus overwonnen en gedood en werd Caesar alleenheerser. Hyrcanus en de hem toegenegen Antipater betuigden hem terstond hun onderdanigheid. Hyrcanus mocht hogepriester blijven en kreeg zelfs de eretitel 'bondgenoot van het Romeinse volk'. Antipater kreeg het Romeinse burgerrecht en werd als procurator met het bestuur over Judea, Perea en Galilea belast. Jeruzalem mocht weer worden versterkt en kreeg vrijdom van belasting. Antipater benoemde zijn oudste zoon Phasaël tot prefect van Judea en Perea; zijn jongste zoon Herodes werd prefect van Galilea.

In 44 v.C. werd Caesar vermoord door Brutus en Cassius. De laatste werd stadhouder van de provincie Syria, die hij meteen grondig plunderde. Antipater steunde hem daarbij meer dan nodig was en dat kostte hem de sympathie van de religieuze groeperingen in Judea. In 43 v.C. werd hij vergiftigd. Maar ook aan de moordenaars van Caesar was geen lange regering beschoren. Ze werden verslagen door Marcus Antonius en Caesars stiefzoon Octavianus, de latere keizer Augustus (42 v.C.). Antonius nam het bestuur van het oostelijke rijkdeel op zich. Phasaël en Herodes werden in hun ambten bevestigd.

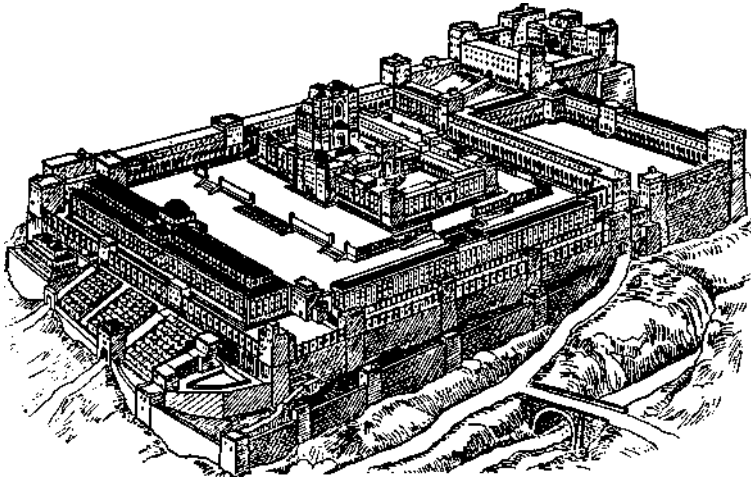

De Romeinse Republiek bij de dood van Caesar 44 v.C.

In 40 v.C. drongen de Parthen Palestina binnen. De nog overgebleven zoon van Aristobulus, Antigonus, leidde hen naar Jeruzalem. Daar werden Phasaël en Hyrcanus door middel van een list gevangengenomen en afgezet. Antigonus werd door de Parthen als koning aangesteld. Hij sneed Hyrcanus de oren af. Phasaël zag kans zich van het leven te beroven.

De andere zoon van Antipater, Herodes, prefect van Galilea, kon op het laatste moment uit Jeruzalem ontkomen en nam met zijn familie de wijk naar de vesting Masada. Zelf reisde hij naar Rome, waar hij Antonius en Octavianus ervan wist te overtuigen dat hij de wettige opvolger van Antipater was. Daarop stelde de Romeinse Senaat hem aan tot koning. Hij keerde naar zijn land terug en nam met behulp van Romeinse soldaten bezit van het eertijds aan zijn vader toegewezen gebied. Antigonus werd gevangengenomen en onthoofd. Daarmee werd Herodes de onbetwiste heerser. Om zijn positie te verstevigen liet hij 45 van de 71 leden van de Hoge Raad ombrengen en verving hen door lieden op wie hij kon rekenen. Het ambt van hogepriester zou voortaan niet meer erfelijk en levenslang zijn. Hij gebruikte het om personen die zich verdienstelijk hadden gemaakt, te belonen. Hiermee hadden de Hasmoneeën hun laatste waardigheid verloren. Bovendien maakte Herodes zich meester van hun laatste steunpunt, de vesting Hyrcania in West-Palestina.

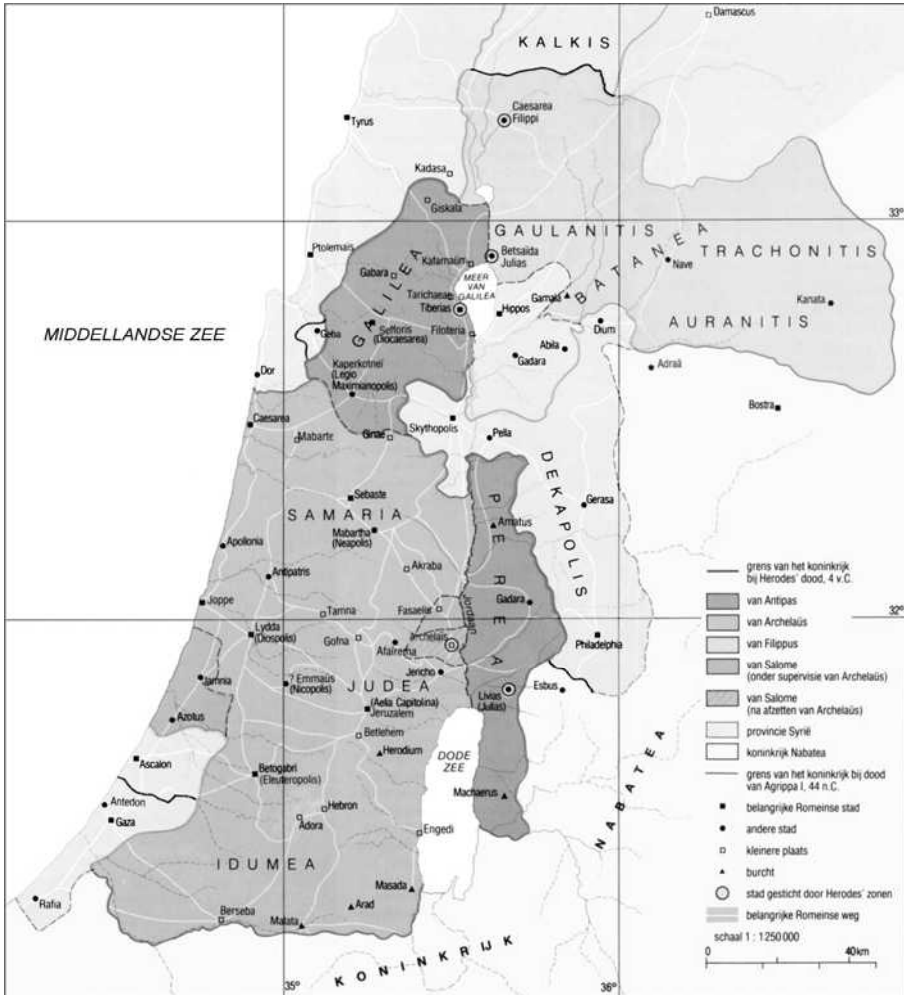
Inmiddels was er in het Romeinse rijk weer een burgeroorlog uitgebroken, nu tussen Marcus Antonius en Octavianus. In 31 v.C. werd Antonius verslagen (slag bij Actium). Hij vluchtte naar Egypte, waar hij ten einde raad zelfmoord pleegde. Herodes, die zijn troon dankte aan Antonius, was bang voor represailles van de zijde van Octavianus. Uit voorzorg liet hij zijn potentiële concurrent, de van zijn oren beroofde Hyrcanus II, ombrengen. Zijn vrouw Mariamne en haar moeder Alexandra, een dochter van Hyrcanus, interneerde hij in de vesting Alexandreion in West-Palestina, omdat ze Hasmoneeën waren. De commandant van het fort had opdracht hen te doden, als Herodes iets zou overkomen. Daarop begaf hij zich naar Rhodos, waar Octavianus in die tijd verbleef. Omdat deze wist dat hij aan Herodes een betrouwbare bondgenoot zou hebben in een van de randgebieden van zijn rijk, handhaafde hij hem als koning. Hij breidde Herodes' rijk zelfs nog uit met enkele kuststeden, Samaria en gebieden ten oosten van de Jordaan met uitzondering van de Dekapolis. Als 'bondgenoot' was Herodes voortaan niet meer ondergeschikt aan de stadhouder van Syria, maar stond hij rechtstreeks onder de princeps. Met deze titel werd Octavianus als alleen overgebleven heerser aangeduid. Gewoonlijk noemen wij hem en zijn navolgers echter 'keizer'. Octavianus, die als alleenheerser liever Augustus werd genoemd, was de eerste Romeinse keizer. Herodes hoefde evenmin schatting te betalen, maar hij was verplicht een deel van de grensverdediging (speciaal tegen de Nabateeën) op zich te nemen. Hij was de grootste bouwmeester die zijn land ooit heeft gekend. Het verwoeste Samaria liet hij weer prachtig opbouwen in hellenistische stijl. Hij noemde het voortaan Sebaste, de Griekse naam voor Augustus, ter ere van keizer Augustus. Aan de kust werd in ijtempo de havenstad Caesarea gebouwd. Hij bouwde in Hebron en Panaeas (het huidige Banias), maar vooral in Jericho. Hij legde ook een keten van de meest moderne vestingen aan, waaronder het machtige Herodeion. Hij stichtte verder, om zijn vader te eren, de stad Antipatris en richtte ook buiten zijn land talrijke sportscholen, theaters, renbanen, thermen en tempels op. Onder hem beleefde het land een langdurige periode van rust en vrede, maar hij regeerde met meedogenloze wreedheid.

Reconstructie van de tempel van Herodes in Jeruzalem

Als vriend van Rome propageerde hij de verering van de keizer als godheid. Hierdoor maakte hij zich bij zijn onderdanen gehaat. Voor hen was hij trouwens alleen maar een goddeloze buitenlandse overweldiger, want hij kwam uit Idumea en zijn moeder was een Nabateïsche. Zelfs zijn eigen familie spaarde hij niet, als het erom ging zijn macht te behouden. Door zijn vele huwelijken en talrijke kinderen werden er aan zijn hof ook voortdurend intriges gesmeed in verband met de opvolging. De strijd ging vooral tussen de beide zonen van Mariamne (Alexander en Aristobulus) en Antipater, de zoon van zijn eerste vrouw. Mariamne zelf werd met een vriend terechtgesteld op verdenking van echtbreuk. Herodes werd steeds achterdochtiger en onberekenbaarder. De geringste aanklacht was voldoende voor een doodvonnis. Zo stierven in 7 v.C. de man van zijn zuster Salome, de twee zonen van Mariamne en met hen 300 soldaten op verdenking van samenzwering. In hetzelfde jaar liet hij 6.000 Farizeeën terechtstellen, omdat ze weigerden de eed van trouw aan de keizer af te leggen. In deze tijd kwamen 'de wijzen uit het Oosten' in Jeruzalem informeren naar 'de nieuwe pasgeboren koning'. Geen wonder dat Herodes schrok en heel Jeruzalem met hem [Mat. 2:3]. Hij stierf in het jaar 4 v.C. op de leeftijd van 69 jaar na een lange en pijnlijke ziekte. Kort tevoren had hij zijn oudste zoon Antipater nog laten ombrengen. Een tijdgenoot van hem zei: 'Hij stal de troon als een vos, regeerde als een tijger en stierf als een hond'.

Volgens zijn testament zouden zijn zoons Archelaüs, Herodes Antipas en Philippus het rijk erven. Augustus bekrachtigde deze laatste wil min of meer. Archelaüs kreeg Judea met Idumea en Samaria, Herodes Antipas Galilea en Perea, en Philippus Trachonitis en Gaulanitis (op de oostelijke Jordaanoever) en Batanea (op de huidige Golanhoogvlakten). Salome zou het bestuur voeren over de kuststreken Asdod en Jamnia, en tevens over de stad Phasaëlis aan de Jordaan. Geen van hen kreeg echter de koningstitel. Archelaüs kreeg de weinig waardevolle titel ethnarch, Antipas en Philippus werden met de nog waardeloze titel tetrarch (bestuurder van een vierde deel) afgescheept. Het rijk van Herodes was opgedeeld en zou in de toekomst geen gevaar kunnen vormen voor het centrale gezag.

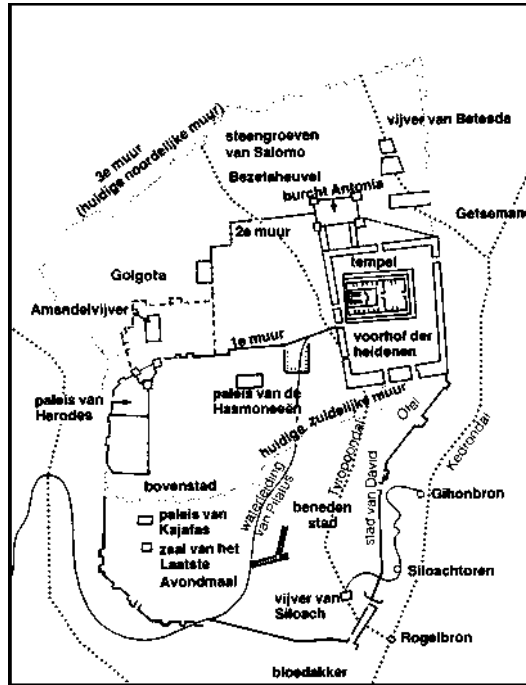
De verdeling van Palestina onder de zonen van Herodes

Na Herodes' dood braken in vele delen van het land opstanden uit, die door de stadhouder van de provincie Syria, P. Quintilius Varus, bloedig werden onderdrukt. Archelaüs slaagde er niet in de rust in zijn gebied te herstellen. Hoe harder hij toesloeg, hoe feller het verzet groeide. Ten slotte wendden zijn onderdanen zich tot keizer Augustus, die de ethnarch naar Gallië (Frankrijk) verbande (6 n.C.). Zijn gebied werd voortaan bestuurd door een Romeinse procurator, die in Caesarea resideerde en overal garnizoenen van Romeinse soldaten legde, onder andere op de burcht Antonia naast de tempel van Jeruzalem. Van 26 tot 36 bekleedde Pontius Pilatus dit ambt. Tijdens zijn ambtsperiode werd Jezus aangeklaagd en terechtgesteld.

Het Palestina waarin Jezus opgroeide en predikte was sinds zijn geboorte sterk gewijzigd. Na de dood van Herodes werd het land onder drie van zijn zonen ver-

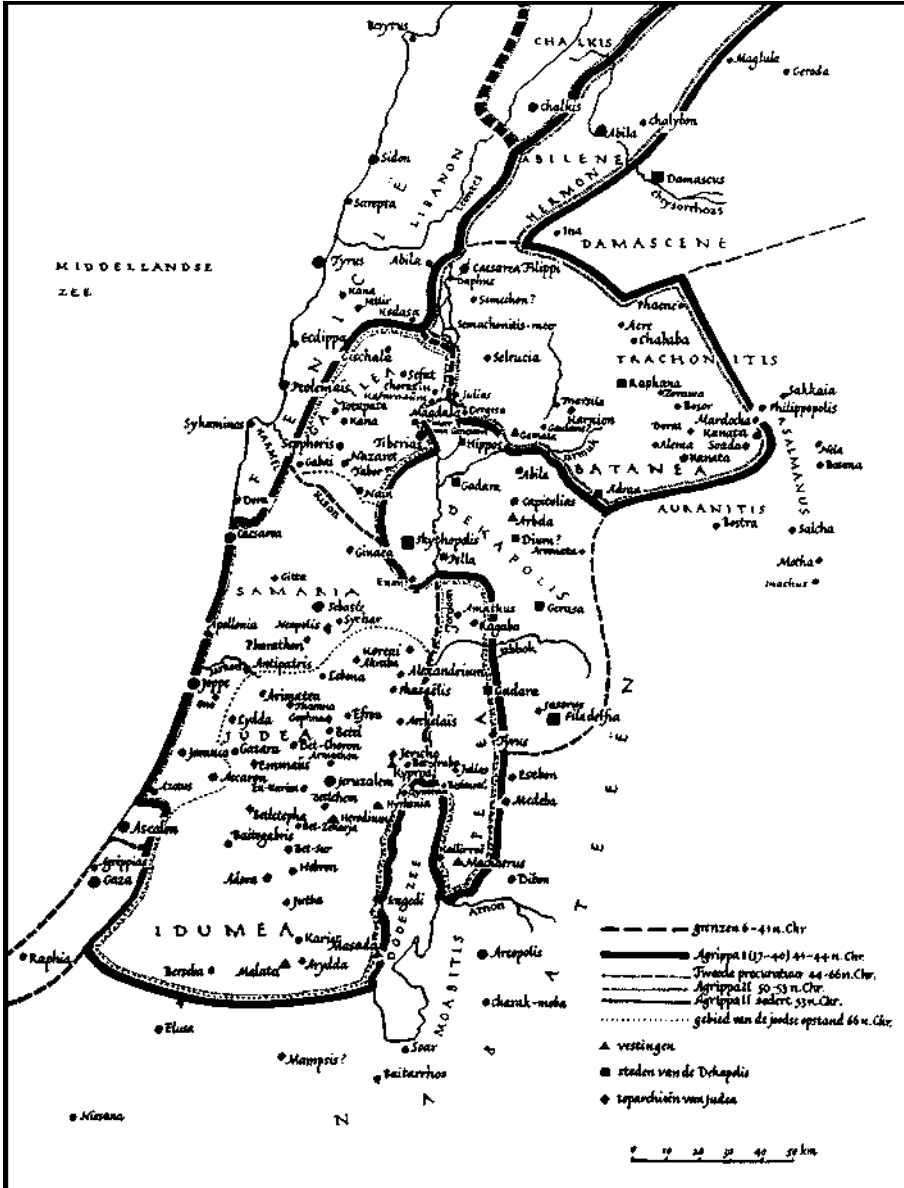
deeld. Maar de zoon die de zeggenschap kreeg over Judea, Idumea en Samaria werd in 6 n.C. vervangen door een Romeinse procurator. De Herodes die in de evangeliën genoemd wordt is Herodes Antipas: hij regeerde over Galilea en Perea.

Jeruzalem in de tijd van Jezus

Herodes Antipas regeerde tot 39 over Galilea en Perea. Hoofdstad van zijn gebied was de in het jaar 20 door hem gestichte en architectonisch fraai uitgevoerde stad Tiberias aan het Meer van Galilea. Zijn tweede vrouw was zijn stiefzuster Herodias, die al een dochter, Salome, had uit een eerste huwelijk. Dit is de Salome die op aandringen van haar moeder om het hoofd van Johannes de Doper vroeg [Mat. 14:8]. Deze had namelijk kritiek gehad op haar huwelijk. Historisch staat vast dat Antipas de lastige boeteprediker liet arresteren en terechtstellen.

De derde zoon, Philippus, had op de zuidwest helling van het Hermongebergte een residentie gebouwd met de naam Caesarea Philippi, dicht bij de bronnen van de Jordaan. Tegen het einde van zijn leven huwde hij met de hiervoor genoemde Salome. Hij stierf kinderloos in 34. zijn land werd daarop bij de provincie Syria ingelijfd. Toen Caligula in 37 keizer werd, schonk hij dit gebied aan zijn vriend Herodes Agrippa, de in Rome wonende kleinzoon van Herodes de Grote. Deze kreeg tevens de koningstitel. Daarop haalde Herodias, De eierzuchtige echtgenote van Herodes Antipas, haar man over de keizer eveneens om de koningstitel te vragen. Dat verzoek viel niet in goede aarde. Caligula ontzette hem uit zijn ambt en verbande hem naar Gallië (39), evenals eertijds Archelaüs. Herodes Agrippa kreeg nu ook zijn gebied, Galilea en Perea, toebedeeld.

Palestina in de nieuwtestamentische tijd

Kort daarop vaardigde Caligula, die als god wilde worden vereerd, het bevel uit om in alle heiligdommen van het rijk zijn beeltenis op te stellen. De Joden weigerden echter hun tempel hierdoor te laten ontwijden. Toen de toenmalige stadhouder van Syria, Petronius, probeerde het bevel met geweld door te zetten, vond hij een enorme mensenmenigte tegenover zich. Nadat hij de keizer tevergeefs had gevraagd de uitvoering van het bevel op te schorten, trok hij op eigen gezag de troepen terug.

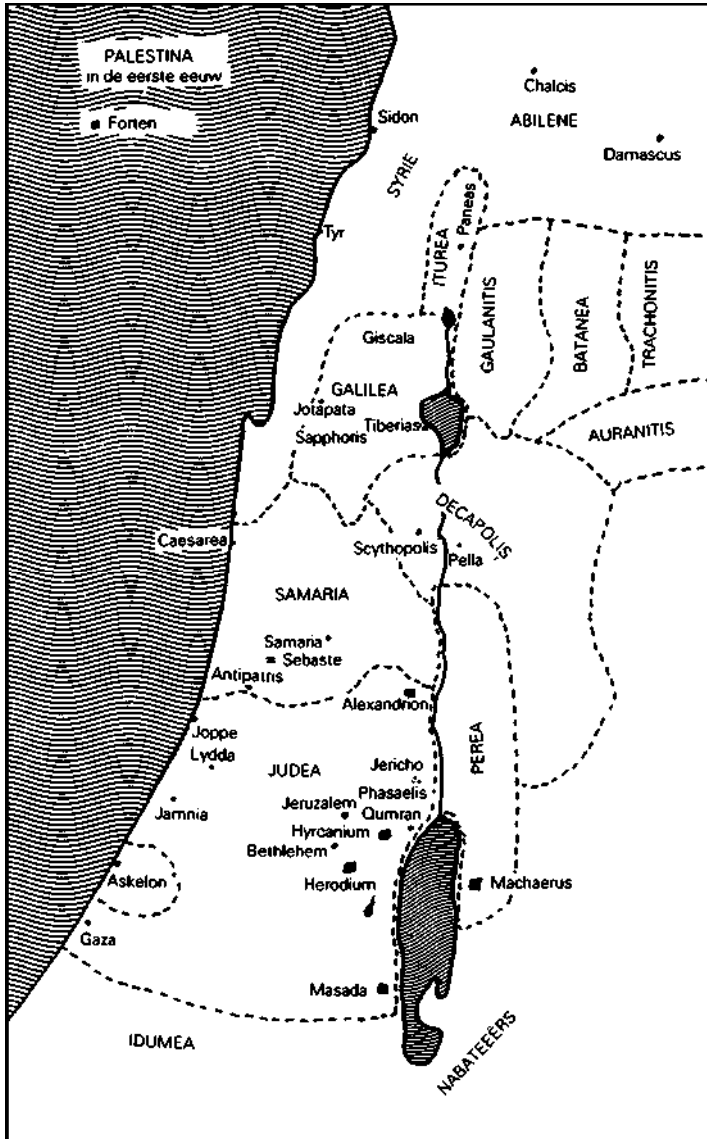
Ook het verzoek van Herodes Agrippa om uitstel lokte bij de keizer woedende reacties uit. Voor deze echter verder gaande maatregelen kon nemen, werd hij door zijn lijfwacht vermoord (41). Zijn opvolger Claudius beloofde Agrippa, die het verzet tegen Caligula had gesteund, door Judea, Idumea, Samaria en de zuidelijke kuststeden aan diens gebied toe te voegen. Hiermee was het rijk van Herodes de Grote weer in zijn volle omvang hersteld. Agrippa steunde de uitoefening van de Jahweh-dienst in Jeruzalem. Hij stierf in 44, vermoedelijk door vergiftiging. Daarna werd zijn gebied een nieuwe Romeinse provincie, die werd bestuurd door een in Caesarea residentie procurator.

De eerste opstand

Reeds vanaf de tijd dat Archelaüs was afgezet (6), had zich onder de Joden een ondergrondse beweging gevormd, die zich ten doel stelde de vreemde heerschappij te verdrijven. Zij noemden zich Zeloten (= doorzetters). Aanvankelijk beperkten ze zich tot kleine overvallen op het Romeinse bezettingsleger, maar toen keizer Nero (54-68) steeds wreder en hardvochtiger procurators aanstelde, groeide het verzet uit tot een omvangrijke volksbeweging. In mei 66 brak in Jeruzalem een opstand uit tegen Rome (Eerste Joodse Oorlog). Aan het hoofd van de opstandelingen stond Eleazer, een zoon van de priester Simeon. In korte tijd maakten de Zeloten zich meester van geheel Jeruzalem en ook in andere steden werden de garnizoenen verjaagd.

In de herfst van 66 verscheen stadhouder Caius Cestius Gallus met een legioen voor Jeruzalem om de opstand neer te slaan. De troepen bezetten de stad, maar slaagden er niet in de grondig versterkte Tempelberg te bestormen. Op de terugtocht naar Antiochië liep het legioen in een hinderlaag, waaruit het slechts met veel verliezen ontkwam. Nero gaf daarop aan Titus Flavius Vespasianus opdracht de opstand te onderdrukken. Deze rukte vanuit Antiochië op, zijn zoon Titus naderde met een krijgsmacht vanuit Egypte. In Akko kwam de gehele troepenmacht bijeen: drie legioenen en een groot aantal hulptroepen, in totaal ongeveer 60.000 manschappen. In de zomer van 67 marcheerde Vespasianus naar Galilea om eerst de sterkste vesting van dat gebied, Jotapata, in te nemen. De verdediging van dit bolwerk werd geleid door Jozef ben Mattatias, een dertigjarige priester en opperbevelhebber van de opstandelingen in Galilea. Later zou hij als Flavius Josephus de grootste joodse geschiedschrijver van zijn tijd worden. De Romeinen doodden de mannen en verkochten alle vrouwen en kinderen als slaven. Vespasianus liet de vestingwerken slechten en de stad in de as leggen. Jozef ontkwam, omdat hij zich in een grot had verstopt. Later gaf hij zich toch aan de Romeinen over, nadat men hem de verzeke-ring had gegeven dat hij niet zou worden gedood. Toen hij vernam dat men hem naar Nero wilde sturen (wat een zekere dood zou hebben betekend), voorspelde hij Vespasianus dat deze spoedig keizer zou worden. Vespasianus geloofde in de vervulling van deze profetie en hield Jozef bij zich in zijn gevolg.

Nog in hetzelfde jaar veroverde hij de stad Tiberias, heel Galilea en de overige opstandige gebieden, behalve Jeruzalem. Tijdens de voorbereidingen voor de beslissende aanval op de tempelburcht bereikte hem het bericht dat Nero was afgezet en zelfmoord had gepleegd. Hij besloot eerst de verdere ontwikkelingen af te wachten.

Palestina in de eerste eeuw

Nero stierf kinderloos en terstond profiteerden een aantal generaals van het feit dat er geen wettige opvolger was, door zich door de troepen tot keizer te laten uitroepen. Het jaar 69 was het vierkeizerjaar, waarin eerst Galba, vervolgens Otho en daarna Vitellius vochten om de troon. Vitellius, commandant van het leger in Germanië, was voorlopig overwinnaar. Toen werd echter op 1 juli Vespasianus in Alexandrië tot keizer uitgeroepen. Alle troepen in het Nabije Oosten en ook het Donauleger sloten zich bij hen aan. Marcus Antonius Primus, commandant van de troepen aan de Donau, versloeg Vitellius en zo werd Vespasianus alleenheerser. De voorspelling van

Jozef ben Mattatias was vervuld. Vespasianus gaf hem het Romeinse burgerrecht, waarbij hij de naam Flavius (familienaam van Vespasianus) Josephus kreeg. Hij ontving een jaargeld en kreeg toestemming om in het paleis in Rome te wonen. Daar schreef hij de werken die hem beroemd hebben gemaakt: De Joodse Geschiedenis en De Joodse Oorlog (de Eerste Joodse Oorlog en de voorgeschiedenis daarvan, die begint in 175 v.C.).

Voordat Vespasianus naar Rome vertrok, had hij zijn zoon Titus met de leiding van de oorlog tegen de Joden belast. Deze veroverde in de herfst van het jaar 70 Jeruzalem. De tempel ging in vlammen op, de stad werd één grote puinhoop. Daarna kreeg het in Judea gelegerde tiende legioen opdracht de laatste drie vestingen waarin de Joden nog standhielden (Herodeion, ten zuidoosten van Betlehem; Masada, aan de westelijke oever van de Dode Zee; Machaerus, aan de oostelijke oever van de Dode Zee), te bestormen. Masada viel pas drie jaar later na een heroïsch verzet van de rebellen. Er volgde weer een bestuurlijke reorganisatie, waarbij Judea een afzonderlijke keizerlijke provincie werd. De stadhouder (legatus) resideerde in Caesarea.

Over de periode die loopt tot de regering van keizer Hadrianus (117-138) zijn weinig bijzonderheden te melden. Wel is duidelijk dat het monotheïsme van de Joden en hun afwijzen van de heidense godsdienst de Romeinen in hoge mate irriteerde.

De munten van de Joden tijdens de eerste opstand tegen de Romeinen

De munten van de eerste opstand waren veelzeggend voor de Joden, ze waren vrij van Rome en sloegen niet enkel bronzen maar ook zilveren munten die normaal een strikt voorrecht waren van de keizer.

De munten zijn gedateerd van jaar 1 tot 5 overeenkomstig de 5 jaar (feitelijk juist meer dan 4) van de oorlog. Ze werden als onafhankelijkheidsjaren beschouwd met als begin het jaar 1 = 66 n.C.

Op de munten zijn revolutionaire slogans te lezen zoals: “voor de vrijheid van Sion” en “voor de verlossing van Sion” alsook “Jeruzalem de heilige”.

De symbolen op de munten van de eerste opstand zijn kenmerkend Joods: kelk, amfora, takje met 3 granaatappels, wijnblad, palmboom, loelav (palmtak), ethrog (citroen).

De loelav en ethrog bestaan ook uit mirt een palmtak en wilgentakjes samengebonden, ze werden gebruikt bij de viering van Succoth, het feest van de tabernakels.

Alle inscripties op de munten zijn in het oud Hebreeuws schrift.

Voor het getallensysteem werden letters gebruikt in alfabetische volgorde, waaraan een cijferwaarde werd toegekend. Het getal werd veelal voorafgegaan door de letter w, beginletter van jaar; te lezen van rechts naar links.

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	} Modern schrift	
H	Z	V	H	D	G	V	B		A
⸀	⸁	⸂	⸃	⸄	⸅	⸆	⸇		} Oud schrift
⸈	⸉	⸐	⸑	⸒	⸓	⸔	⸕		

8 7 6 5 4 3 2 1   waarde cijfer

Van de verschillende amfora's en kelken afgebeeld op de munten kan men ook het jaar afleiden.

Jaar 2

Jaar 3

Bar Kochba

1

2

3

4

Nr. 1 tot en met 3 is het jaar 1; nr. 4 is het jaar 2, 3, 4 en 5.

119

F V F 9 W 7 V P W
 שקל ישראל א
 E W 4 P 5 L W 1 9 4
 ירושלם קדשה

119) AR, shekel, 13,51 g, jaar 1.

Voorzijde: kelk met tekst shekel van Israël en het jaar 1 boven de kelk.
 Keerzijde: 3 granaatappels met tekst Jeruzalem is heilig.

121

פ W / F 9 W 9 ל P W
 שקל ישראל שב
 פ W ז P 3 פ 4 ל W ז 9 9
 ירושלם הקדושה

121) AR, shekel, 14,08 g, jaar 2.

Voorzijde: kelk met tekst shekel van Israël en het jaar 2 boven de kelk.

Keerzijde: 3 granaatappels met tekst Jeruzalem de heilige.

122

פ W ל T W 3 4 9 8
 חצי השקל שב

122) AR, halve shekel, 6,70 g, jaar 2.

Voorzijde: kelk met tekst een halve shekel en het jaar 2 boven de kelk.

Keerzijde: 3 granaatappels met tekst Jeruzalem de heilige.

123

פ W א 7 א W 9
 שנת שתים
 פ 4 7 א 1 9 8
 חרות ציון

123) AE, bronzen munt, 17,5 mm, jaar 2.

Voorzijde: amfora met tekst jaar 2.

Keerzijde: wijnblad met tekst voor de vrijheid van Sion.

126

פ 4 7 א 1 9 8
 חרות ציון
 W 1 4 W א 9 א
 שנת שלוש

126) AE, bronzen munt, 16,2 mm, jaar 3.

Voorzijde: amfora met tekst jaar 3.

Keerzijde: wijnblad met tekst voor de vrijheid van Sion.

129

שנת ארבע רב-
 תשס"ד

לגאלת ציון
 תשס"ד

129) AE, bronzen munt, 26 mm, jaar 4½.

Voorzijde: ethrog geflankeerd langs weerszijden door een loelav met tekst jaar 4½.
 Keerzijde: palmboom met 7 takken en 2 dadelrossen geflankeerd langs weerszijden door een fruitmand met tekst voor de verlossing van Sion.

130

לגאלת ציון
 תשס"ד

שנת ארבע רב-
 תשס"ד

130) AE, bronzen munt, 22,2 mm, jaar 4½.

Voorzijde: 2 loelavs met tekst jaar 4½.
 Keerzijde: ethrog met tekst voor de verlossing van Sion.

131

שנת ארבע
 תשס"ד

לגאלת ציון
 תשס"ד

131) AE, bronzen munt, 20 mm, jaar 4.

Voorzijde: loelav geflankeerd langs weerszijden door een ethrog met tekst jaar 4.
 Keerzijde: kelk met tekst voor de verlossing van Sion.

DE JUDAEA CAPTA MUNTEN

De grote oorlog van de Joden tegen de Romeinen die in het jaar 66 n.C. begon en in 70 eindigde – de zgn. eerste opstand – had verschrikkelijke gevolgen voor Judea. Jeruzalem werd door Titus ingenomen en verwoest, de tempel – het middelpunt van alle Joodse nationale en religieuze activiteiten – werd afgebroken. Een paar jaar later werd het laatste verzet van de Joden gebroken bij de rotsvesting Masada in de woestijn van Juda; in Rome werden triomfbogen opgericht ter herinnering aan de overwinning op Judea en munten met het opschrift ‘Judaea Capta’ waren in het gehele Romeinse rijk in omloop. De Joden waren echter niet vernietigd. In Javneh (Jamnia) werd een nieuw centrum van religieuze studies gesticht onder de leiding van de beroemde rabbi Yochanan ben Zakkai; het jodendom leerde – beroofd van haar tempel – de basis van haar geloof te bewaren. Nieuwe verklaringen van de wet werden opgesteld en nieuwe regels uitgevaardigd. Feitelijk werd hier de basis gelegd voor het jodendom zoals we dat tegenwoordig kennen. Allen beschouwden echter het leven zonder de tempel en Jeruzalem als een tijdelijke fase.

Munten geslagen ter herdenking van de overwinning van Rome op Judea.

180) Vespasianus, AE, bronzen munt, 20 mm.

181) Titus, AE, bronzen munt, 20 mm.

182) Titus, AE, bronzen munt, 20 mm.

183) Titus, AE, bronzen munt, 24 mm.

Munten van Domitianus geslagen in Caesarea 81-96 n.C.

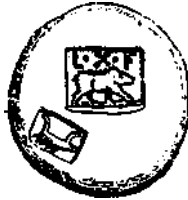

188

189

188) AE, bronzen munt, 23 mm.

189) AE, bronzen munt, 19,5 mm.

192

192) Stempel van het tiende Romeins legioen.

Vespasianus 9-79 n.C.

Munten die de overwinning gedenken van Vespasianus over de Joden.

197

199

197) AU, aureus, 7,17 g.

199) AR, denarius, 3,19 g. voorzijde gelijk aan nr. 197.

201

201) AE, sestertie.

203

203) AE, sestertie.

204

204) AE, sestertie.

206

206) AR, denarius, 2,98 g.

210

210) AE, as.

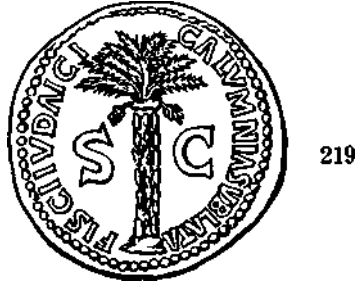

212

212) AR, denarius, 2,80 g.

Nerva 96-98 n.C.

219) AE, sestertie.

Voorzijde ontbreekt maar stelt een gelauwerde Nerva voor naar rechts met tekst:
 IMP NERVA CAES AVG PM TRP COS III PP.

De keerzijde bestaat uit een grote palmboom met twee dadeltrossen en tekst: FISCI
 IVDAICI CALVMNIA SVBLATA. In het veld grote SC, geslagen te Rome in 97
 n.C.

Hadrianus 117-138 n.C.

221) AE, sestertie.

220) AE, sestertie.

De voorzijde is gelijk aan de afbeelding nr. 221.

DE OORLOG VAN BAR KOCHBA

Historisch overzicht

Het blijvend geloof aan en verering van één God van de Joden en de afwijzing van de Romeinse godsdienst, die als heidens beschouwd werd, ergerde de Romeinse bezetters.

Onder keizer Trajanus (98-117) brak een opstand uit (115) die door de consulaire legatus van Judea, Lucius Quietus, werd neergeslagen; zijn rang wijst er op dat er twee legioenen waren, één in Jeruzalem en één in Caparcotna in Galilea.

In 130 bezocht keizer Hadrianus (117-138) Judea. Hij liet de ruïnes van de verwoeste Joodse tempel opruimen (nog slechts een stuk muur bleef over: de huidige klaagmuur) en daarmee op deze plaats een Romeinse tempel bouwen ter ere van de oppergod Jupiter (we kennen deze tempel alleen van afbeeldingen op munten). Hij bevatte beelden van Jupiter, Juno en Minerva. Voor de ingang stonden twee ruitersstandbeelden, één van Hadrianus en één van zijn opvolger Antonius Pius (138-161).

Het straffe Romeinse bezettingsregime, de ontheiliging van de Tempelberg en het verbod van de besnijdenis waren de voornaamste oorzaken van de Tweede Joodse Oorlog (132-135) die ook bekend is als de opstand van Bar Kochba (= zoon van de sterren, naar de voorspelling in Num: 24-17). Omdat Simon Bar Koziba (verbasterd tot Bar Kochba) de leider was, gesteund door Akiba ben Joseph, één van de auteurs van de Mishna, die veel gezag had en schriftgeleerde was. Dit was de laatste opstand van de Joden tegen de Romeinen. Akiba beschouwde Bar Kochba als de Messias die het volk zou bevrijden van de Romeinse overheersing. Joden en Samaritanen volgden hem.

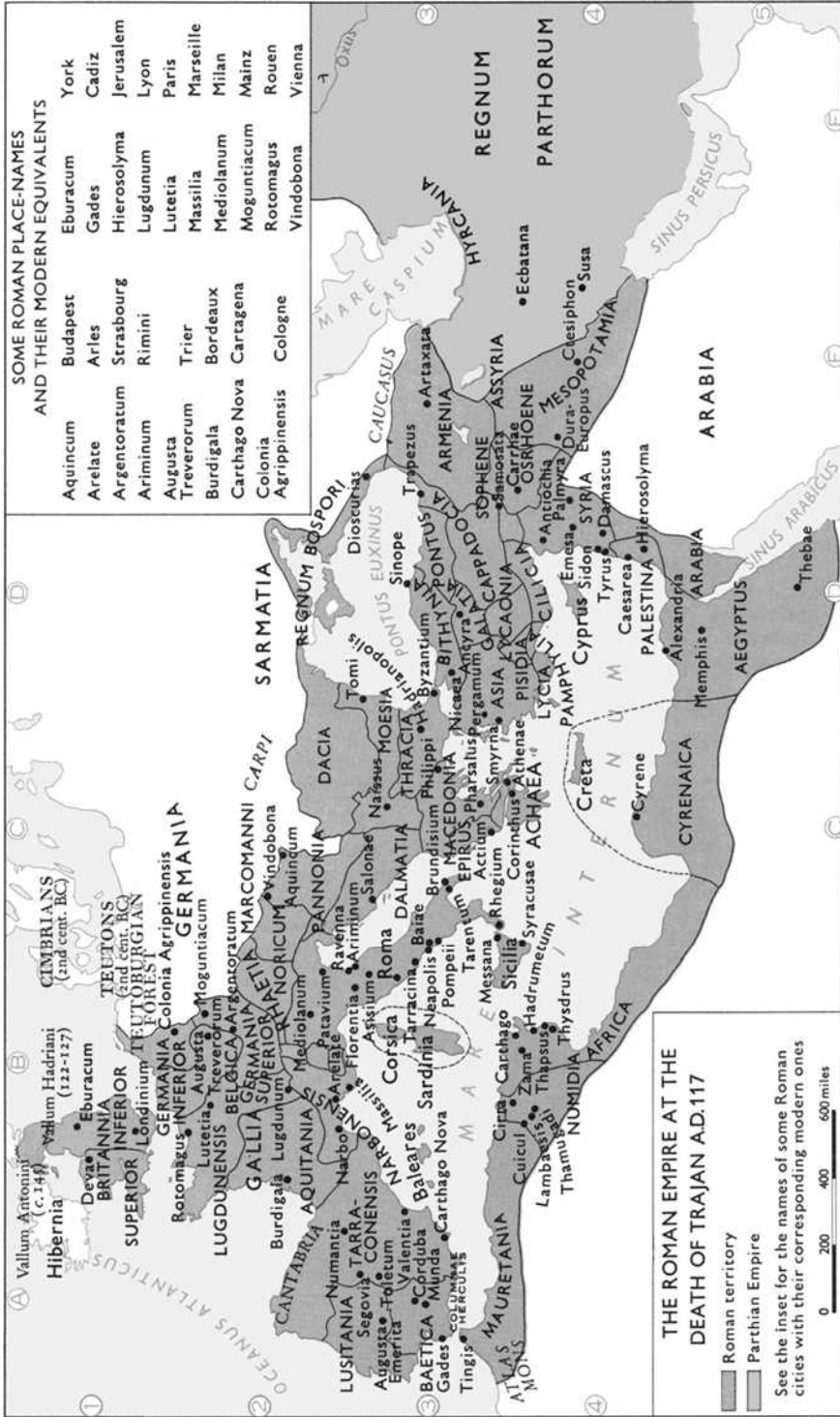
De opstandelingen verdreven het Romeinse legioen (eerste fase van de oorlog, 132-133), veroverden Jeruzalem en van hieruit geheel Judea, dat ze de naam Israël gaven. Ze sloegen eigen munten en voerden een nieuwe tijdrekening in, beginnend met de bevrijding van Jeruzalem (132).

De Romeinen konden de opstand niet onderdrukken omdat Bar Kochba zich niet aan een openlijke veldslag waagde, maar zich beperkte tot aanslagen en verdoken gevechten.

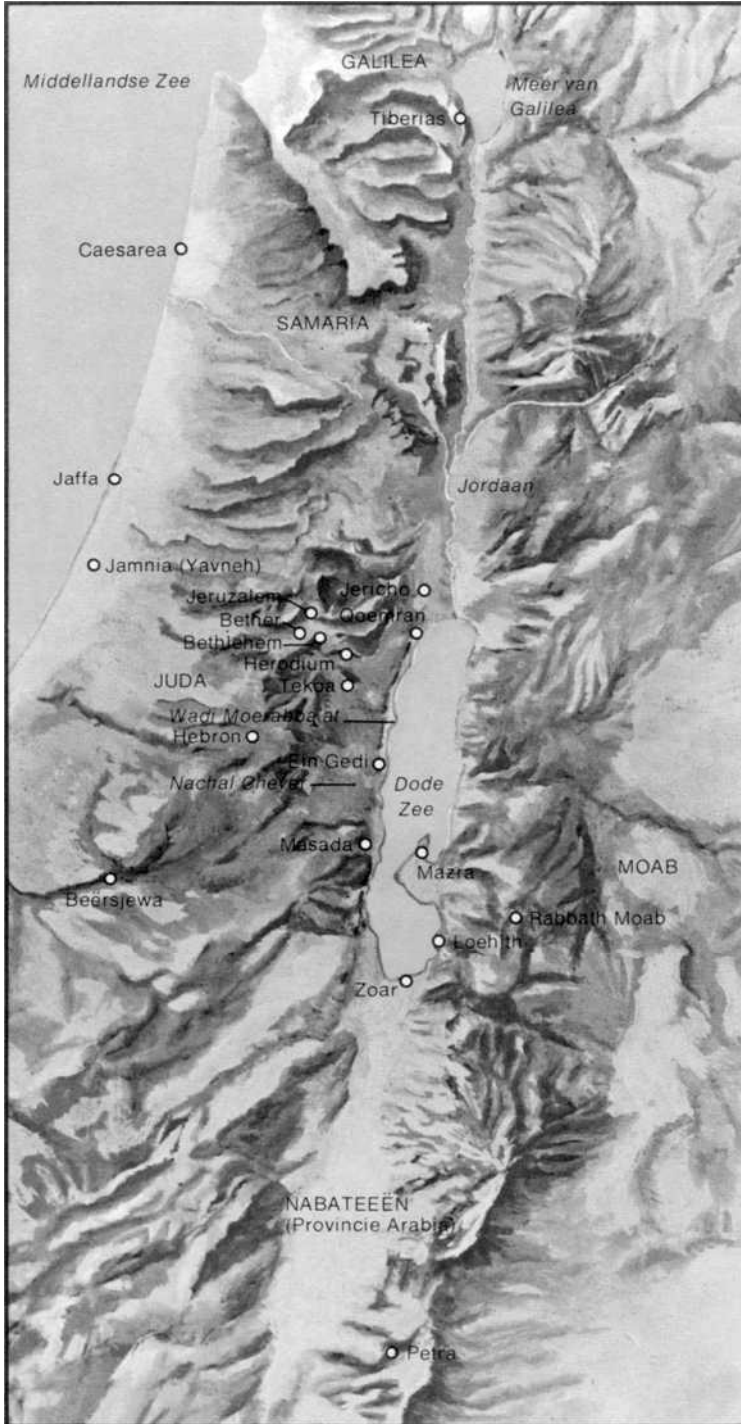
Keizer Hadrianus deed beroep op Julius Severus, veldheer en gouverneur in Britannia, die dezelfde tactiek toepaste (tweede fase van de oorlog, 133-134). Hij viel steunpunten aan van Bar Kochba die hij veroverde door belegering en uithongering en heroverde Jeruzalem (133). Akiba werd gevangen genomen, gemarteld en gedood.

In 135 viel Bether, laatste steunpunt, ten westen van Betlehem (derde fase van de oorlog, 135). Hier sneuvelde Bar Kochba.

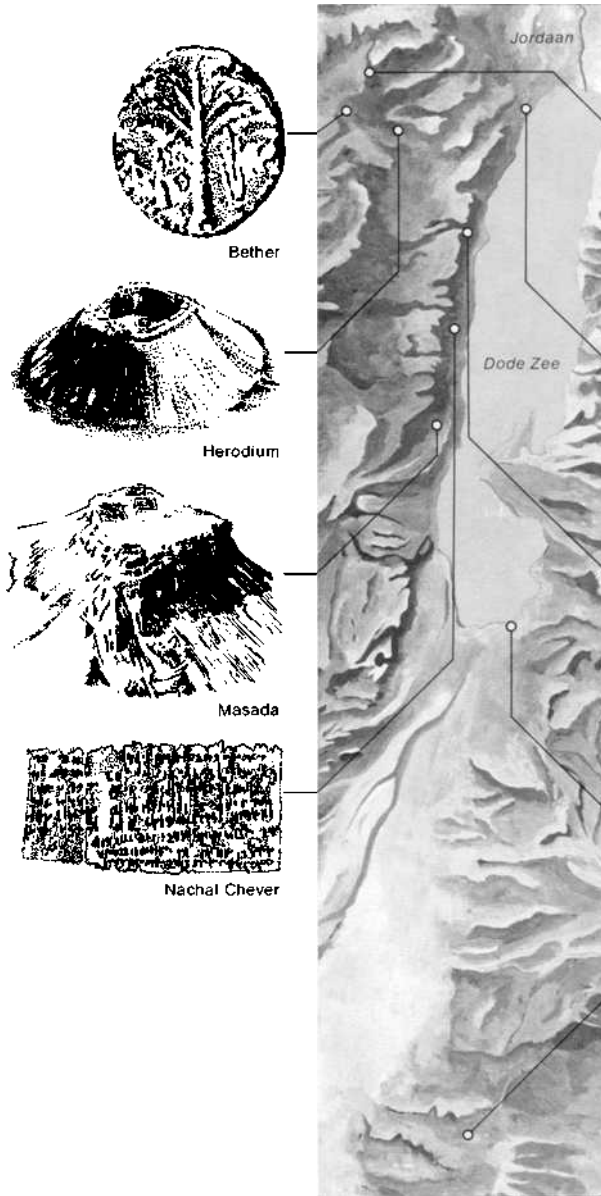

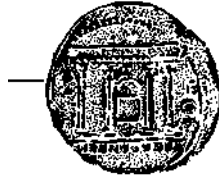

Het Romeinse keizerrijk bij de dood van Trajanus (117).

Palestina ten tijde van Bar Kochba.

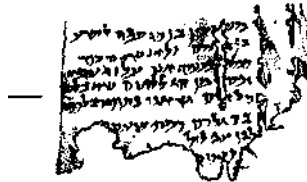

Jeruzalem

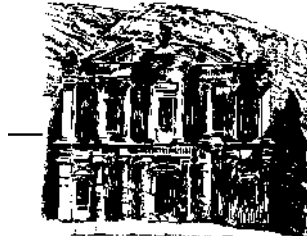
Goemran

Wadi Moerabba'at

Zoar

Petra

Historische plaatsen die een rol speelden tijdens de eerste en tweede opstand.

Bar Kochba ‘zoon van een ster’ of ‘zoon van een leugenaar’

De naam Bar Kochba – die in het Hebreeuws of Aramees letterlijk vertaald ‘sterrenzoon’ betekent en blijkbaar wijst op zijn Messiaanse karakter – was alleen bewaard gebleven in de geschriften van de vroege kerkvaders. Anderzijds wordt hij in de Joodse bronnen vermeld als Bar (of Ben) Koziba, hetgeen – hoewel in uitspraak weinig verschillend – een heel andere betekenis heeft, en wel ‘zoon van een leugenaar’ of ‘bedrieger’. Talrijke geleerden hebben vele jaren over deze kwestie gedebatteerd en getwist. Een groep meende dat zijn werkelijke naam inderdaad Bar Kochba was geweest (misschien naar zijn geboorteplaats) maar later, toen zijn taak was mislukt, werd veranderd – met een woordspeling – in de betekenis van ‘de bedrieger’. Anderen beweerden juist het omgekeerde: zijn werkelijke naam was Bar Koziba – ook naar zijn geboorteplaats of misschien naar de naam van zijn vader – die later door zijn volgelingen en diegenen die vurig in zijn Messiaanse missie geloofden, werd veranderd in Bar Kochba: ‘sterrenzoon’.

Bar Kochba ‘legendarische held?’

Zoals we zagen, hebben de zinspelingen op Bar Kochba in de Joodse bronnen een tweeslachtig karakter: vijandigheid tegenover een ‘Messias’ die faalde, gecombineerd met ontzag en bewondering voor een militaire held. Volgens de legende zou zelfs Hadrianus Bar Kochba’s moed en zijn charismatisch leiderschap hebben bewonderd: ‘Bar Koziba werd gedood en zijn afgehouden hoofd werd naar Hadrianus gebracht. “Wie doodde hem?” vroeg Hadrianus. Een Samaritaan antwoordde: “Ik doodde hem.” “Breng mij zijn lichaam,” beval hij. Hij ging heen en vond het lichaam met een slang rond zijn nek, waarop [Hadrianus] uitriep: “Indien zijn God hem niet had gedood, wie zou hem dan hebben kunnen overwinnen?”

Maar alle fragmentarische verhalen en sporen van Bar Kochba bijeengenomen leverden niet meer op dan de contouren van een spookfiguur. In het Joodse volksgeloof kwam hij eerder naar voren als een mythe dan als een man van vlees en bloed, even onpersoonlijk als een Hercules of een koning Arthur. Eeuwen van vervolging van de Joden en hun vurig verlangen naar nationaal herstel veranderden Bar Kochba in een volksheld. Om zijn opstand te herdenken ontstond de traditionele gewoonte van de kinderen van de Joodse gemeenschappen in Oost-Europa tijdens het Lag Ba’omerfeest naar de akkers te gaan en ‘Bar Kochba en de Romeinen’ te spelen met geïmproviseerde bogen en pijlen – net zoals kinderen in West-Europa cowboys en Indianen of Robin Hood spelen. Op die manier verplaatsten zij zich – in hun fantasie – vanuit de Diaspora naar het land van hun voorouders.

De Bar Kochba munten

Talmoedische bronnen maken ook herhaaldelijk melding van wat zij noemen ‘Koz-biaanse munten’; de munten van Bar Kochba, waarvan er duizenden zijn gevonden, waren inderdaad het enige tastbare bewijsmateriaal dat we voor de tweede opstand bezaten. Alle munten van Bar Kochba – zowel zilveren als bronzen – zijn geslagen over Romeinse munten. In enkele gevallen zijn de figuren en de inscripties van de Romeinse munten nog te zien onder de Hebreeuwse letters. Chronologisch gezien kunnen de munten verdeeld worden in drie typen, die de volgende teksten dragen: 1) jaar een van de verlossing van Israël; 2) jaar twee van de vrijheid van Israël; 3) ongedateerde inscriptie van de vrijheid van Jeruzalem. Geleerden twisten over de vraag of het derde type werd geslagen in jaar drie, of helemaal aan het begin van de opstand. Vele munten dragen ook de voornaam van Bar Kochba: ‘Sjim’on’, soms vergezeld van de titel ‘President [of Vorst: Nasi] over Israël’. Vóór de laatste ontdekkingen was dit de enige bron waar zijn voornaam bewaard was gebleven. Enkele munten uit het eerste jaar dragen een andere naam: ‘Eleazar de priester’. Op vele munten staat de naam van Jeruzalem heel opvallend te lezen. Van zeer groot belang zijn eveneens de symbolen die op de munten zijn geslagen en stuk voor stuk wijzen op het Messiaanse karakter van de oorlog en het vurig verlangen naar het herstel van Jeruzalem en de tempel: een voorgevel van de tempel; de loelav (palmtak) en de ethrog (citroen); een oliekruid; een druiventros; een palmboom; een druivenblad; de heilige bazuinen en andere heilige muziekinstrumenten. De munten zijn prachtig van ontwerp en goed gemaakt – gelet op het feit dat ze inderhaast zijn geslagen – en ze vormen een tastbaar getuigenis van de trots en de blijdschap van degenen die ze in omloop brachten.

De verschillende kransen afgebeeld op de munten.

1

2

3

4

5

Ze bestaan uit olijfoladeren of laurier, zie nr. 1 en 2 of uit palmtakken nr. 3.

Nr. 1, 2 en 3 komt voor op de grote bronzen munten.

Nr. 4 komt op de middelgrote bronzen munten voor.

Nr. 5 is te zien op de zilveren denarius.

Munten geslagen tijdens het eerste jaar van de opstand (132/133 n.C.).

133

133) AR, tetradrachme, 14,81 g.

Voorzijde: voorgevel van de tempel in Jeruzalem met tekst Jeruzalem.

Keerzijde: loelav met ethrog links en tekst jaar 1 van de verlossing van Israël.

134

134) AR, denarius, 3,17 g.

Voorzijde: kruik met palmtak rechts en tekst Eleazer de priester.

Keerzijde: tekst Shim temidden van een krans.

135

אב א
א
ירושלם
אב א
א
שנת אחת לגאולת ישראל

135) AE, bronzen munt, 32 mm.

Voorzijde: amfora met tekst jaar 1 van de verlossing van Israël.

Keerzijde: tekst Jeruzalem temidden van een krans.

136

ו פ 9 ו ז
 א פ ז א ז א פ ז
 י ש ר א ל
 ש מ ע ון ז ש א

136) AE, bronzen munt, 34 mm.

Voorzijde: amfora met tekst jaar 1 van de verlossing van Israël.

Keerzijde: tekst Simon prins van Israël temidden van een krans.

137

137) AE, bronzen munt, 26,5 mm.

Voorzijde: palmboom met 7 takken en 2 dadelrossen met tekst Simon prins van Israël.

Keerzijde: wijnblad met tekst jaar 1 van de verlossing van Israël.

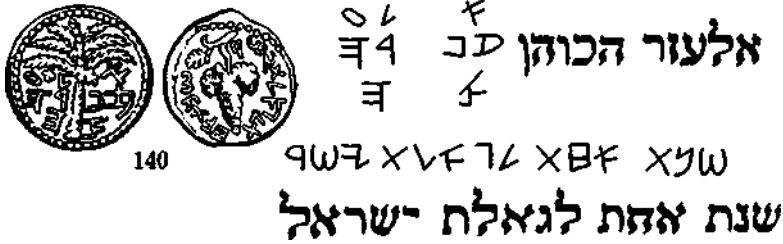
139

139) AE, bronzen munt, 21/24 mm.

Voorzijde: rechtopstaande palmtak temidden van een krans met tekst Simon prins van Israël.

Keerzijde: lier met 4 (soms meer) snaren met tekst jaar 1 van de verlossing van Israël.

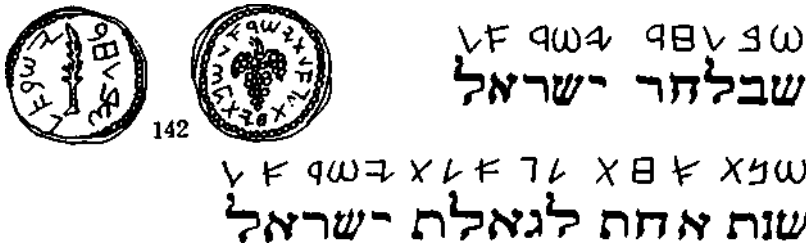
140

140) AE, bronzen munt, 17,5 mm.

Voorzijde: palmboom met 7 takken en 2 dadeltrossen met tekst Eleazer de priester.

Keerzijde: druiventros met tekst jaar 1 van de verlossing van Israël.

Munten die zowel het jaar 1 als het jaar 2 dragen.

142

142) AR, denarius, 3,26 g.

Voorzijde: rechtopstaande palmtak met tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

Keerzijde: druiventros met tekst jaar 1 van de verlossing van Israël.

שנת אחת לגאולת ישראל

143

143) AR, denarius (doorboord), 2,77 g.

Voorzijde: hier met 3 snaren en tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

Keerzijde: druiventros met tekst jaar 1 van de verlossing van Israël.

Munten van het tweede jaar van de opstand (133/134 n.C.).

144) AR, tetradrachme, 14,17 g.

Voorzijde: voorgevel van de tempel in Jeruzalem met tekst Jeruzalem en ster bovenaan.

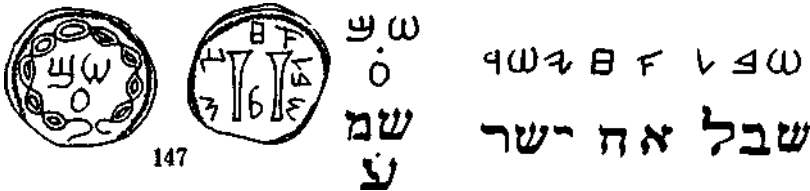
Keerzijde: loelav met ethrog links en tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

146) AR, tetradrachme, 15,15 g.

Voorzijde: voorgevel van de tempel in Jeruzalem met tekst 'Sjim'on'.

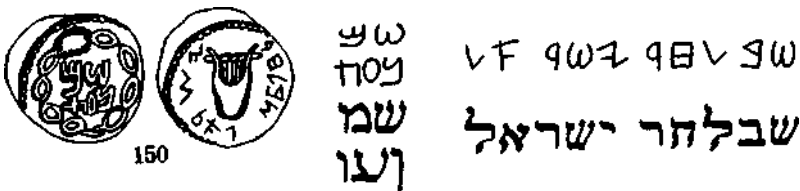
Keerzijde: loelav met ethrog links en tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

147) AR, denarius, 3,44 g.

Voorzijde: tekst Shim temidden van een krans.

Keerzijde: 2 rechtopstaande bazuinen met tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

150) AR, denarius, 3,04 g.

Voorzijde: tekst 'Sjim'on' temidden van een krans.

Keerzijde: lier met 4 snaren en tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

151) AR, denarius, 3,09 g.

Voorzijde: tekst Shim temidden van een krans.

Keerzijde: lier met 3 snaren en tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

152) AR, denarius, 3,25 g.

Voorzijde: druiventros met tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: lier met 3 snaren en tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

153) AR, denarius, 3,41 g.

Voorzijde: druiventros met tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: lier met 3 snaren en tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

154) AR, denarius, 3,20 g.

Voorzijde: druiventros met tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: rechtopstaande palmtak met tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

155) AR, denarius, 2,86 g.

Voorzijde: druiventros met tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: kruik met palmtak rechts en tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

156

156) AE, bronzen munt, 30,5 mm.

Voorzijde: tekst Jeruzalem temidden van een krans.

Keerzijde: amfora met tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

158

158) AE, bronzen munt, 19/21 mm.

Voorzijde: rechtopstaande palmtak temidden van een krans met tekst Simon prins van Israël.

Keerzijde: lier met 4 snaren (of meer) en tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

160

160) AE, bronzen munt, 26 mm.

Voorzijde: palmboom met 7 takken en 2 dadeltrossen met tekst Shim.

Keerzijde: wijnblad met tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

161

161) AE, bronzen munt, 21,5 mm.

Voorzijde: palmboom met 7 takken en 2 dadeltrossen met tekst Jeruzalem.

Keerzijde: druiventros met tekst jaar 2 van de vrijheid van Israël.

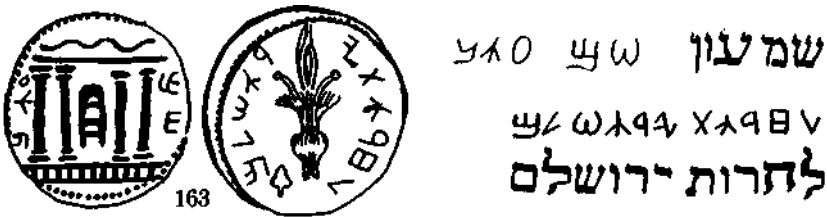
Ongedateerde munten toegeschreven aan het jaar 3 van de opstand (134/135 n.C.)

162) AR, tetradrachme, 13,36 g.

Voorzijde: voorgevel van de tempel in Jeruzalem met tekst 'Sjim'on' en ster bovenaan.

Keerzijde: loelav met ethrog links en tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

163) AR, tetradrachme, 14,67 g.

Voorzijde: voorgevel van de tempel in Jeruzalem met tekst 'Sjim'on' en gegolfde lijn bovenaan.

Keerzijde: loelav met ethrog links en tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

164) AR, denarius, 2,98 g.

Voorzijde: tekst 'Sjim'on' temidden van een krans.

Keerzijde: kruik met palmtak rechts en tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

164a) AR, denarius, 3,08 g.

Voorzijde: tekst 'Sjim'on' temidden van een krans.

Keerzijde: kruik met tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

165

שמ'ן' נעו שו חוס
 לחירות ירושלם

165) AR, denarius, 3,46 g.

Voorzijde: tekst 'Sjim'on' temidden van een krans.

Keerzijde: 2 rechtopstaande bazuinen met parel tussenin en tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

167

167) AR, denarius, 3,30 g.

Voorzijde: tekst 'Sjim'on' temidden van een krans.

Keerzijde: lier met 3 snaren en tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

169

169) AR, denarius, 3,25 g.

Voorzijde: druiventros met tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: rechtopstaande palmtak met tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

171

171) AR, denarius, 3,15 g.

Voorzijde: druiventros met tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: 2 rechtopstaande bazuinen met tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

172

172) AR, denarius, 2,85 g.

Voorzijde: druiventros met tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: lier met 3 snaren en tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

173

173) AE, bronzen munt, 26,5 mm.

Voorzijde: palmboom met 7 takken en 2 dadelrossen met tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: wijnblad met tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

174) AE, bronzen munt, 20,5 mm.

Voorzijde: lier met 3 snaren en tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: rechtopstaande palmtak temidden van een krans met tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

176) AE, bronzen munt, 17,5 mm.

Voorzijde: palmboom met 7 takken en 2 dadelrossen met tekst Jeruzalem.

Keerzijde: druiventros met tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

177) AE, bronzen munt, 19 mm.

Voorzijde: palmboom met 7 takken en 2 dadelrossen met tekst 'Sjim'on'.

Keerzijde: druiventros met tekst van de vrijheid van Jeruzalem.

BIBLIOGRAFIE VAN DE JOODSE OPSTANDEN

STOCK, *Atlas historique*, Milan 1983.

W.R. CHAMBERS, *Atlas of world history*, Edinburgh 1977.

R.S. YEOMAN, *Moneys of the Bible*, New-York 1982.

M. PRICE, *Coins and the bible*, London 1975.

MALTIEL-GERSTENFIELD, *New catalogue of ancient Jewish coins*, Tel Aviv 1987.

Howard B. BRIN, *Catalog of Judaea capta coinage*, Minneapolis.

Y. MESHORER, *Ancient Jewish coinage vol.II. Herod the Great through Bar Cochba*, New-York 1982.

D. HENDIN, *Guide to ancient Jewish coins*, New-York 1976.

Yigael YADIN, *Bar Kochba*, Bussum 1972.

Erhard GORYS, *Geschiedenis van Palestina*, Israël, Schoten 1989.

ANNEX

Oud-Hebreeuwse geschiedenis en numismatiek

I - Prehistorische tijd

- Vroeg-Palaeolithicum (300.000-70.000 v.C.)
- Laaf-Palaeolithicum (70.000-14.000 v.C.)
- Mesolithicum (14.000-8.000 v.C.)
- Neolithicum (8.000-4.000 v.C.)
- Chalcolithicum (4.000-3.100 v.C.)

II - Historische tijd

A. Kanaänietische periode (3.100-1.200 v.C.)

Bijbelse perioden

- Vroege Bronstijd (3.100-2.100 v.C.)
  - Midden Bronstijd (2.100-1.600 v.C.)
  - Late Bronstijd (1.600-1.200 v.C.)
- 1) Periode van de Hyksos in Kanaän (1.600-1.480 v.C.)
- 2) Egyptische Periode in Kanaän (1.480-1.200 v.C.)
- Periode van de Aartsvaders (1.850-1.600)
- Egyptische periode (1.650-1.250)
- Periode van de Exodus (1.250-1.200)

B. Hebreeuwse Periode (1.200-395 v.C.)

- Vroege ijzertijd (1.200-930 v.C.)
  - Midden ijzertijd (930-600 v.C.)
  - Late ijzertijd (600-300 v.C.)
- Periode van de Richters (1.200-1025)
- Periode van de Koningen (1.025-932)
- Periode van de gescheiden koninkrijken (932-)
- Periode van de Babylonische gevangenschap (587-538)

Betaalmiddelen

Ruilhandel: vee, graan,----.

Edele metalen, juwelen, wapens,---- als betaalmiddel.

Perzische periode (538-332)

Munten

Vanaf ca. 525 v.C. Perzische munten

Vanaf ca. 400 v.C. Joodse munten: - Munten van Judea

- *Muntenvan* Perzische gouverneurs
- Filisto-Arabische munten
- Munten van Samaria
- Munten van Galilea?

Vreemde munten

- Hellenistische tijd (332-63 v.C.)
  - Periode van Alexander III de Grote (332-323 v.C.) Bijbelse periode ontbreekt
  - Periode van de Diadochen Oorlogen (323-276 v.C.) Bijbelse periode ontbreekt
  - Ptolemaeïsche periode (312-198 v.C.) Bijbelse periode ontbreekt
  - Seleucidische periode (198-63 v.C.) Opstand van de Hasmoneeën (167-142) of Makkabeeën
  - Dynastie van de Hasmoneeën (142-37)
  - Einde van het Oude Testament

Munten

- Periode van Alexander de Grote: - Munten van Alexander de Grote
- Periode van de Diadochen Oorlogen: - Postume munten van Alexander de Grote
- Ptolemaeïsche Periode: - Munten van de Ptolemaeën
- Seleucidische Periode: - Munten van de Seleuciden
- Joodse munten: - Munten van Judea (YHD-munten)
  - Munten van Jeruzalem op naam van Seleuciden
  - Munten van opstand der Makkabeeën?
  - Munten van de Hasmoneeën
  - Vreemde munten

C. Romeinse Periode (63 v.C.- 476 n.C.)

- Palestina verdeeld in Romeinse Protectoraten (63-37 v.C.) Bijbelse periode ontbreekt
- Palestina vazalkoninkrijk van Romeinse Rijk (37-4 v.C.) Bijbelse periode ontbreekt
- Palestina verbrokeld in vazalvorstendommen en gebieden Periode van Christus en de Apostelen
- Eerste Joodse Oorlog (60-73 n.C.) Einde van het Nieuwe Testament
- Judea Romeinse provincie (70-135 n.C.)
  - Tweede Joodse Oorlog (132-135 n.C.)
- Syria-Palestina als Romeinse provincie (135-285 n.C.)
- Palestina als Romeinse provincie (285-382 n.C.)
- Palestina verdeeld in 3 Romeinse provincies (382-476 n.C.)

Munten

- Romeinse munten van republiek en keizerrijk
- Romeinse munten voor Palestina
- Griekse imperiale munten
  - Munten van troontwist van de Hasmoneeën
  - Munten van de Romeinse procurators
  - De 'Judaea Capta' munten
  - Overwinningsmunten van keizer Domitianus
  - Munten van het tiende Romeinse legioen
- Vreemde munten
- Joodse munten
  - Munten van de Herodianen
  - Munten van de Herodianen van Chalcis
  - "Minimae" munten van Caesarea
  - Munten van de Eerste Joodse Oorlog
  - Munten van de Tweede Joodse Oorlog